

ŠEZDESET I PET GODINA KRIVOTVORENJA KRAVAVOG DOGAĐAJA U FRANCUSKOJ (1)

Ustaški vojnici 13. bataljuna 13. SS-Waffen divizije pobunili su se 17. rujna 1943. u francuskom gradu Villefranche de Rouergue protiv njemačkih zapovjednika zbog toga što su se osjećali prevarenima. Iskreno su samo željeli svoju domovinu, braniti svoja sela i obitelji a ne porobljivati druge, posebice u tudiozemlji u službi tudiših interesa. Taj se događaj, pobuna Hrvata protiv nacizma, sustavno i uporno krovotvori punih 65 godina sve do današnjih dana.

Tomislav Vuković

— Gradonačelnici Pule i francuskog grada Villefranche de Rouerguea Boris Miletić i Serge Roques potpisali su danas (utorak 6. svibnja 2008, op. T. V.) u Puli Sporazum o bratstvu i suradnji tih dva grada. Kako je rečeno, povod je tom bratstvenjem događaj iz 17. rujna 1943. kada su u Villefranche de Rouergue mlađi hrvatski i bosanski vojnici, koji su se borili u sklopu francuske divizije, poginuli kao žrtve nacističkog terora (sva su isticanja moja, T. V.).

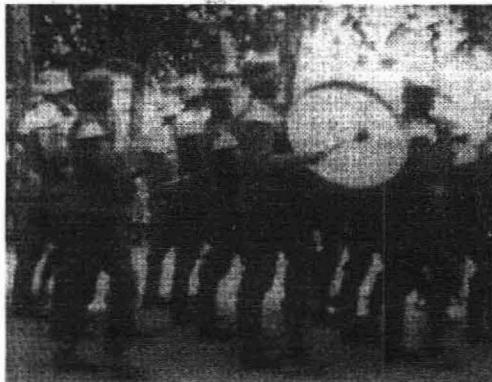
Povodom toga tragičnog događaja neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata hrvatski kipar Vanja Radauš izradio je spomenik koji je bio namijenjen Villefranche de Rouergue kako bi se obilježio taj događaj. No, zbog poslijeratnih okolnosti spomenik nije bio poslan u Villefranche, već je 1955. godine postavljen u Puli.

»Iskrena počast žrtvama fašizma«

»Trebalo je čekati punih 60 godina da bi konačno Villefranche de Rouergue dobio na rat kopiju toga spomenika kako bi se mogla odati potpuna i iskrena počast žrtvama fašizma i nacističkog terora,« kazao je gradonačelnik Villefranche-a Serge Roques dodavši kako su upravo taj spomenik i povijesni događaj povodi ovom bratstvenju. «Ta kratka Hinina agencija vijest, bez obzira na to što je riječ o proslavljanju međunarodnih veza, nije dobita veću medijsku pozornost u Hrvatskoj. Većina će najvjerojatnije pomisliti da je to zbog nezajednica, ipak pravtvo lokalnog značenja, što i ima smisla. Međutim, malo će se tko zapitati: Nije li, možda, riječ i o nečem drugom, o nekakvom »nezgodnom« razlogu zbog kojega su neki zaključili da ju je bolje prešutjeti? Da i to razmišljanje također ima smisla, tj. da je, možda, riječ o pokušaju svojevrstnog kamufiranja, prikrivanja ili »sminkanja« povijesti, koja očito ne uklapa u sadašnje prevladavajuće političko, medijsko i znanstveno ozračje, govor i činjenica da šta hrvatska javnost nije iz vesti uspjela saznati ni minimum osnovnih podataka: Što se zapravo dogodilo 17. rujna 1943. u Villefranche de Rouergue? Tko su bili ti mlađi hrvatski i bosanski vojnici koji su poginuli kao žrtve nacističkog terora? Koja je to bila »francuska divizija« u sklopu koje su se oni borili? Koju su to »poslijeratne okolnosti« sprječile postavljanje Radauševog spomenika u Francuskoj i dr.?

»Hrvati.**Razumijete li?«**

Cijeli je događaj, njegove okolnosti, genezu i posljedice, ključne osobne, odnosno bivših jugoslavenskih vlasti, diplomacije, SUBNR-a i historiografije, ali i francuske administracije prema njemu, usprkos još uvijek nekim pitanjima koje očekuju odgovore, temeljito istražio je

● Potajno snimljene fotografije dolaska ustaških postroja u Villefranche

osvijetljio znanstvenik Mirko D. Grmek, voditelj studija na »L'Ecole pratique des hautes etudes« u Parizu, u Odjeljenju povijesnih i filoloških znanosti, a i francuska spisaateljica Louise L. Lamberts u knjizi: »Buntovnici iz Villefranchea« (ArmisPrint, Sarajevo, 2005).

Ona započinje opisom:

»U zoru 17. rujna 1943. stanovnike Villefranche-de-Rouergue probudili su pucnji iz kojih su slijedili pučnji iz stropnice iz različitih dijelova grada. Nekoliko prozora se otvara, tek se razdizaju, prozorska krla se bojažljivo odskrijuju, poneki znatiželjnici se na brzinu oblače i izlaze na ulicu. Što se to događa? Opet vježbe iz gadanja? Jutarnji manevri? Tu i tamo ljudi prilaze jedini drugima, rasputuju se. Ne, čini se da, ovaj put, pucnjava dolazi iz samog grada. Nešto neobično se događa.

Ubrzo se saznalo. Dolje poređ Modernog hotela je gužva, ne idite tam. Ponovo se čuje pucnjava. A onda jedan rafal. Dva. Ljudi se sklanjavaju pod nadstrešnice, druge iza prozora. I u Muškome koledžu je gadno. Izgleda da su SS-oficir uobijeni. Tko ih je ubio?

Nisu Francuzi, ne. Njihovi vlastiti vojnici. Pobuna! Hrvati. Razumijete li? Hrvati? Da, razumjeli smo. Siroti momci... Da, stvarno su to Hrvati. Oni su se pobunili i pobili svoje ofiroke, četiri ili pet, ne zna se točan broj. Izgleda da se to dogodilo jutros u Modernom hotelu. Gdje su bili smješteni, i da im je same jedan uspio pobjegi... (»Buntovnici«, str. 17-18).

Villefranche, gradič koji je tada imao nešto manje od 9.000 stanovnika (danas ih je oko 13.000), za samo nekoliko sati toga je dana postao pravo bojište. Nakon što su se ustaški vojnici 13. bataljuna 13. SS-Waffen divizije pobunili i ubili pet svojih časnika: zapovjednika bataljuna potpukovnika Oskara Kirchbauma, kapetana Heinricha Kunza, poručnike Gerharda Kretschmera, Antona Wolfa i Juliusa Galantua, u mjestu su pristigli gestapočevi iz susjednog Rodeza, njemački vojnici iz Mendea i francuska milicija kolaboracionističkog režima iz Vichyja. Naime, pobunjeni je 13.

Kako su ustaše postali »jugoslavenski drugovik«

bataljun brojio nešto manje od 1.000 vojnika, a budući da se nije znalo koliko ih sudjeluje u pobuni, njemačko je pojačanje bilo brojno. Budući da su pobunjenici izdani iz vlastitih redova, Nijemci brzo preuzimaju kontrolu gotovo svih strategijski važnih točaka u mjestu i započinju lov na ljude. Tijela ubijenih pobunjenika razbacana su po ulicama, dvorištima i kanalima, a neki i uspijevaju pobjeći iz grada.

Pomoći redovnicu iz Tuluze

Bijeg od njemačkih zapovjednika i povratak kućama bio je jedan od glavnih ciljeva pobune jer je njihovo nezadovoljstvo, koje je kulminiralo u Villefranche, započelo puno prije: »Ubrzo u sabirnim logorima, u Zemunu i Zagrebu, počinje nezadovoljstvo, ne samo među vojnicima koji su prisilno mobilizirani već

(isto, str. 181). Nekolicini pobunjenika, koji su uspjeli pobjeći, domaći su Francuzi i svesrdno pomagali dajući im civilna odjela da se preobuku, skrivajući ih po vlastitim kućama i štalama, savjetujući ih u kojem smjeru da krenu, pozvezujući ih s francuskim Pokretom otpora i sl. Tako su se npr. tri Hrvata presukvala kod obućare Emileau Mercaderiu u nedalekom Montelsu, koji je zakopao njihove vojne odore. Zanimljivo je i podatak da je jednome preplašenom bjeguncu jedna redovnica u samostanu Dobri Pastir u Tuluzi (Toulouse) dala civilno odjelo (str. 49) jer u glavama mnogih okovanih ideoleskim lancima sigurno postoji dvojba: Kako protumačiti taj čin — kao pomaganje nacistima ili partizanima? Jugoslavenska i hrvatska historiografija prepune su, nažalost, povijesnih sudova utemeljenih na takvim dvojbama, iako je riječ o vrlo

i među dragovoljcima koji se počinju plašiti da više neće vidjeti svoju domovinu. Tko će braniti njihovu zemlju? Sada kada se većina mladih muslimana uključila u tu diviziju, tko će braniti njihova sela od četnika, ako njih pošalju da se bore u stranoj zemlji? (isto, str. 203-204).

Dovoditi u Hrvatskoj pod upitnik ustaljene i uopćene crno-bijele historiografske zaključke o ustašama ravno je »njavome harakirju« sve do današnjih dana. Usprkos tomu, treba reći da su ustaše u Villefrancheu iskreno samo željeli svoju domovinu, braniti svoja sela i obitelji, a ne porobljivati druge, posebice u tudiozemlji u službi tudiših interesa. To je prilično čisto osjetio i francuski povjesničar Paul Garde kada je napisao: »Nema sumnje da je Jugoslavija predstavljala, za većinu Hrvata, ugnjetuču državu, da je, većina, doživjela njezin raspadanje kao oslobođenje i da je nezavisnost Hrvatske odgovarala njihovim željama: sve to a priori, čak prije nego se ta država stvorila« (str. 44).

Zabrinuti su pobunjenici smješteni u Djevojačku školu gdje su strašno

mučeni i ispitivani, za što je dopremljena i posebna električna stolica, neki su odmah odvedeni na livade pored groblja gdje su strijeljani, neki su odvedeni u koncentracijske logore u Njemačku, kao npr. njih 300 u Sachsenhausen i 50-ak u Buchenwald, te više od 100 u radni logor u predgrađu Berlina. Ostali su odvedeni u susjedno mjesto: »21. rujna 265 Hrvata odvedeno je u Rodez i smješteno u Koledž Notre-Dame Sainte Geneviève, koji je za tu priliku oduzet redovnicama na tijedan dana. One su se dugi sjecale tih nestretnih momaka, »posebno jednog mladog Hrvata koji je imao jedva 17 godina« (isto, str. 52).

Ne zna se točan broj ubijenih u okršajima: ustaša, njemačkih vojnika i francuskih policijaca, kao ni zarobljenika u egzekucijama nakon pobune, ali je, vrio vjerojatno, život izgubilo više od stotinu pobunjenika: »Na livadi Sainte-Marguerete pobijeni Hrvati su tako plitko zakopani da su psi počeli da ih otkopavaju« (isto, str. 56). Usputno, zanimljivo je da je medu pogubljenima i jedan Nijemac — Klaus Tilly (str. 245).

Medu posljednjima strijeljana su 28. rujna još 4 Hrvata a 2. listopada njemačke postrojbe nakon obavijenog posla konačno odlaze iz Villefranchea. Prema svjedocima, posebice SS-ovcu Hartmutu Schmidu, ustaše osuđeni na smrt strijeljanim »bili su vrlo dostanstveni i većina ih je umrla izgovarajući na svom jeziku: »Živjela Hrvatska!« (isto, str. 244-245).

No, samo tri godine kasnije, g. 1946, na komemoraciji je »Mato Jakšić, predstavnik predsjednika Republike Hrvatske, uputio žrtvama posljednji pozdrav, najprije na francuskom a zatim na materinskom jeziku: »Počivajte u miru pod ovim cvijećem, vi ste cementirali vjekovno prijateljstvo između naše zemlje i Francuske Republike, zemlje slobode i bratstva. Drugovi, upućujem vam pozdrav našem jugoslavenskom narodu, ja vam zahvaljujem, jer vi ste ispunili svoju zadaču. Živjela Francuska! Živjela Jugoslavija!« (isto, str. 108).

ŠEZDESET I PET GODINA KRIVOTVORENJA KRVAVOG DOGAĐAJA U FRANCUSKOJ (2)

Ustaški vojnici 13. bataljuna 13. SS-Waffen divizije pobunili su se 17. rujna 1943. u francuskom gradiću Villefranche de Rouergue protiv njemačkih zapovjednika zbog toga što su se osjećali prevarenima. Iskreno su samo željeli svoju domovinu, braniti svoja sela i obitelji a ne porobljavati druge, posebice u tutoj zemlji u službi tudiših interesa. Ta se događaj, pobuna Hrvata protiv nacizma, sustavno i uporno krivotvori punih 65 godina sve do današnjih dana.

Tomislav Vuković

— Hrvatska SS-divizija (SS je kratka od »Schutzzstafel«, što je u prijevodu »Zaštitni odred«,) po uzoru na slične divizije sastavljene od drugih naroda: Ukrajincu, Belgijancu, Nizozemcu, Talijanu, Norvežanu, Danaku, Litvancu, Madaru, Rumunju, pa i Francuzu, i drugih (krajem rata bilo ih ukupno trideset i četiri), utemeljena je 5. ožujka 1943. u Zagrebu, potpisom ustaških i njemačkih vojnih predstavnika. Ona je prema tim zamislima trebala biti sastavljena od Hrvata katolika i muslimana, u dobi od 17 do 35, koji su podrijetlom najvećim dijelom iz Bosne i Hercegovine. Za njezin je regrutiranje bio zadužen muslimanski časnik, ustaša Alija Šuljak.

Osnutak SS-Handžar divizije

To je bio svojevrsni njemački ustupak ustaškim vlastima jer su najviši njemački dužnosnici htjeli da ta postrojba bude isključivo muslimanska. Naime, oni su bili skloni ideji mostarskog muftije Omera Džabića da se osnuje muslimanska divizija. On je, naime, u početku bio odan poglavniku Antu Paveliću, kao i brojni drugi muslimani, koji su u Bosni zašlijali da će ih Pavelić oslobođiti srpskog jarma i da će im pomoci u borbi protiv četnika (Mirk D. Grmek, Louise L. Lambrichs: »Buntovnici iz Villefranche« (ArmsPrint, Sarajevo, 2005, str. 190). Međutim, kasnije se priklonio projektu ujedinjenja Bosne i Sandžaka s Albanijom u jednu muslimansku državu, u čemu je imao potporu i velikog muftije Jeruzalema Amina El Huseina. S vremenom je ta muslimanska sastavnica prevladala, pa je i predloženo da se ustaška SS-postrojba nazove »Handžar divizija«, po »handžaru« - savijenoj sabli naštenoj s obje strane koju su nekoć koristili Turci. No, taj je naziv, bez obzira što se proširoio u puku, dobio službeni status tek 15. svibnja 1944. kada je divizija službeno tako imenovana. U njezin je se omasovljene uključila i braća Mustafa i Halid Makoč, od kojih će Halid kasnije postati i imam u 13. bataljunu te divizije u Villafrancheu. Budući da je trebala dosegnuti broj od 26.000 ljudi, a u srpnju on nije premašio 9.000, od toga je bilo 2.000 Albanača, pristupilo se uključivanju svih muslimana iz ustaških postrojba u novu diviziju.

Ustaške i njemačke vlasti kasnije pribjegavaju i prisilnom novačenju, ovaj put ne samo muslimana nego i katolika. Tako je s vremenom ipak

unovčeno nešto manje od 22.000 vojnika, i to iz ovih regija: zagrebačke od Hrvata katolika, sarajevske uglavnom muslimana, te bihaćke od većeg broja muslimana i nekoliko katolika, a četvrtu su skupinu činili bosanski Albanci i jedan broj katolika i muslimana iz drugih krajeva NDH. Za njezinu je zapovjednika imenovan general Karl Gustav Sauberzweig a velika većina njezinih vojnika je mislila da odlaze u inozemstvo samo na obuku, prije nego što će se vratiti i boriti u svojoj zemlji. Nezadovoljstvo je raslo, kao što je već i spomenuto u prvoj nastavku, posebice kada su čuli da »hrvatske SS-formacije, nedavno oformljene, neće služiti u domovini, kao što je obećano za vrijeme njihova regrutiranja, već će biti upućene na Istočnu frontu, Francusku ili negdje drugdje« (isto, str. 203).

Hrvati različitih »vjeroispovijesti«

Prema njemačkim dokumentima, glavni su organizatori pobune 13. bataljuna u Villefrancheu bili:

1. Komandir voda prve čete 13. brdskog inženjerijskog bataljuna, SS-poručnik Ferid Džanić, Hrvat, rimokatoličke vjeroispovijesti, 25 godina, neoženjen, nastanjen u Bihaću, Gornje Prikoune...

2. Komandir 20. čete prvoga brdskog lovačkog puka (inženjerijska četa) SS-narednik i aspirant oficir Nikola Vukelić, Hrvat, rimokatoličke vjeroispovijesti, 19 godina, neoženjen, nastanjen u Zagrebu...

3. SS-stariji vodnik Lufija Dizdarević, Hrvat, islamske vjeroispovijesti, 22 godine, neoženjen, nastanjen u Sarajevu...

4. Komandir 5. inženjerijskog voda 1. SS brdskog lovačkog puka, SS-narednik i aspirant oficir Eduard Matutinović, Hrvat, rimokatoličke vjeroispovijesti, 20 godina, neoženjen, nastanjen u Vinčkovcima... (isto, str. 243).

Iz njemačkih popisa pogubljenih i zatočenih, izjava svjedoka i različitih drugih dokumenata, mogu se nabrojiti i drugi pripadnici pobunjenog bataljuna, iz čega se lako može vidjeti kakav je bio omjer između muslimana i rimokatolika: Džemaludin Krupalija, Karlo Bauer, Salko Kalinić, Esad Alagić, Mujo Alispahić, Jusup Vučjak, Ivan Jurković, Zemko Banjšić, Ephraim Bašić, Ismet Čefović, Franjo Zagorac, Fadij Kovačević, Husein Husić, Božo Jelenec (čija je uloga i svjedočenje, po autorima, više nego

»Naziv hrvatski bi podrazumijeva da je Francuska priznala državu koju je stvorio nacistički režim za vrijeme rata, što nije bio slučaj... Ukratko, u očima francuske administracije, strijeljani su bili, jesu i ostat će Jugoslaveni«.

rujna 1944. u kojem nije bilo nikakve dvojbe o kojim je vojnicima riječ: »Bili smo svjedoci pobune Hrvata u garnizonu Villefranchea, koji je bio umoran od nacističkih brutalnosti i nasilja.«

Isto tako i »Le Patriote« iz Tuluze od 18. rujna piše: »Villefranche odaje počast Hrvatima.«

No, na treću je obljeticnu pobunu, kada je organiziranje komemoracije preuzeo Odbor francusko-jugoslavenskog sjecanja, već sve korjenito izmijenjeno. Tada je francuski gradonačelnik savjetnik jugoslavenskog veleposlanstva u Parizu i izaslanik predsjednika Federativne Republike Hrvatske Vladimira Bakarića, potpukovnik Mati Jakšiću, spomenutom već na kraju prve nastavku, govorio o »Jugoslavenskoj kojiji su divljački mučeni« (isto, str. 108). U pranju potpukovnika Jakšiću bili su i general Vjekoslav Klišanić, predstavnik JNA, i pukovnik Brane Barjaktarević, vojni atašé veleposlanstva.

Nekoliko godina kasnije povijesna je krivotvorina o ustaškoj pobuni »zacementirana«, i u prenesenom i u doslovnom smislu, jer je g. 1950. u Villefrancheu podignut spomenik

Crvena zvijezda za ustaške vojниke!

• Ferid Džanić

• Eduard Matutinović

• Nikola Vukelić

stačke Federativne Republike Jugoslavije« (isto, str. 96).

Kada je hrvatska zajednica u Francuskoj g. 1993. na 50. obljetnicu pobune predložila da se zbog povijesne istine izmijeni tekst na zajedničkom nadgrobnom spomeniku, tj. promjenjeni pripovijedaju »jugoslavenski u «hrvatski« (borci), francuski je prefekt Aveyrona svoje odbijanje argumentao: »Naziv «hrvatski« bi podrazumijevao da je Francuska priznala državu koju je stvorio nacistički režim za vrijeme rata, što nije bio slučaj... Ukratko, u očima francuske administracije, strijeljani su bili, jesu i ostat će Jugoslaveni« (isto, str. 370).

Dok su s jedne strane jugoslavenske vlasti uporno negirale nacionalnost pobunjenika, njihovu pripadnost ustaškoj vojsci i nastojali privući njihovo »pobunu protiv nacizma«, s druge su strane itekako bile svjesne o tome je i o čemu je riječ, zbg čega su pošto-poto hijele da sve padne u zaborav. Zato nije »prošao« prijedlog gradonačelnika Roberta Fabrea g. 1960. da se njegov Villefranche obnovi s jednim gradom u Hrvatskoj. Svi su se odgovorili u Hrvatskoj bojali da bratimljaju ne bi napravili politički »gaf«, što je samo izrekao tajnik Komisije za međunarodne odnose SUBNR-a Jakša Singer: »Usprkos dokumentima o antifašističkom karakteru pobune u Villefrancheu, postoji bojazan da taj događaj nije savršen politički jasan, posebno što je pobunjenica jedina bila u sastavu SS-divizije Handžar« (isto, str. 346). To je učinjeno, eto, tek nakon gotovo pola stoljeća.

Na kraju, koje su to bile »posljedne okolnosti« da se u Villefranche nije postavio Radaušev spomenik? Nakon odluke jugoslavenskih vlasti da se podigne primjereni veći spomenik, tu je zamislio umjetnički uobičio kipar Vanja Radauš. No, do toga ipak nije došlo zbog protivljenja jednog ministra iz savezne vlade u Beogradu jer se, po njegovu tumačenju »na taj način odaje počast ustašama«. Nakon dvije godine spomeničke figure prenesene su u Pulu i ukomponirane u tamošnji spomenik slobode. To je, vjerojatno, i osnovni pogodak nedavnom bratimljenu Pule i Villefrancheu, koji je bio samo još jedan prilog 65-godišnjem zajedničkom i vrlo uspješnom francusko-hrvatskom krivotvorenom krvavog događaja u Francuskoj.

ZAVRŠETAK

• Villefranche na obali Aveyrona (vidi se kanalizacioni otvor, jedno od skloništa ustaških pobunjenika)